

Organisation Mondiale pour l'Éducation Préscolaire
World Organisation for Early Childhood Education
Organización Mundial para la Educación Preescolar

www.omep.org.se

Barns delaktighet i det fysiska rummet

*ett utvecklingsprojekt med Svenska OMEP
med stöd av Allmänna arvsfonden
2007-2011*

Slutrapport

OMEP är en ideell organisation som arbetar för barn i åldern 0-8 år i mer än 65 länder, för en god uppväxt och utbildning samt för ökad förståelse för barns rättigheter och livsvillkor.

OMEP instiftades 1948 och har rådgivande status i UNESCO, UNICEF och Europarådet.

Förord

Barns delaktighet i det fysiska rummet är ett samarbetsprojekt mellan Svenska OMEP och Allmänna arvsfonden.

OMEP är en världsorganisation i 60 länder till stöd för förskolebarns rätt till lek och utbildning. OMEP är de första bokstäverna i på franska **Organisation Mondiale pour l'Éducation Pré-scolaire** och bildades 1948 i Mellaneuropa, för att främja villkoren för barn i åldrarna 0-8 år. Idag är det en frivilligorganisation med NGO status och rådgivande till UNESCO, UNICEF och Europarådet. I Sverige finns fyra kretsar med en nationell styrelse och dessa riktar all sin kraft till att sprida kunskap om barn och barns villkor i såväl Sverige som i andra länder, sprida och initiera barn- och förskoleforskning samt skapa och bibehålla internationella kontakter och nätverk.

Allmänna Arvsfonden inrättades 1928 när arvsrätten begränsades. Saknar avliden nära släktingar och inget testamente finns, tillfaller den avlidnes medel arvsfonden. Ideella organisationer som arbetar för barn, ungdomar eller personer med funktionsnedsättning kan få stöd ur fonden för främst nyskapande verksamhet. Satsningen *Fördel Barn!* pågår under 2009-2012. Olika projekt skall under denna period utveckla modeller och metoder som främjar barns delaktighet och inflytande. Det är i detta sammanhang som OMEPs projekt bidrar med erfarenheter och nya insikter. Projektet *Barns delaktighet i det fysiska rummet* har möjliggjorts genom att Svenska OMEP har erhållit finansieringsstöd av Allmänna Arvsfonden för åren 2007-2010.

De två första årens arbete har rapporterats i november 2009 och rapporten finns tillgänglig på Svenska OMEPs hemsida. Föreliggande rapport handlar om det arbete som bedrivits under projektets tredje år, december 2009 – februari 2011. Ett stort och varmt tack riktas till alla inblandade – speciellt till de deltagande förskolorna och till projektledaren Eva Ärlemalm-Hagsér, OMEPs kassör Eva Ahlin, förskolläraren tillika mediapedagogen Björn Smedberg samt arkitekturpedagogen Mania Teimouri. Utan er nyfikenhet på omvärlden och vilja till professionell utveckling hade inte detta projekt kunnat genomföras!

Projektets avrundning skedde i en stor konferens i Umeå angående Lärande för hållbar utveckling. Tack Görel Thurdin, Svenska UNESCO- rådet samt Margareta Rönngren och Erika Åberg från Umeå kommun som möjliggjorde denna konferens.

Tusen tack för alla insatser!

Stockholm i april 2011

Ingrid Engdahl

Ordförande i Svenska OMEP

Slutredovisning av projektet

Redovisningen utgår från den mall som föreslås av Allmänna arvsfonden för slutredovisningar av projekt. Den ekonomiska redovisningen översänds i särskilt dokument. Till denna slutrapport finns följande bilagor:

- Rapport från åren 2007-2009
- Broschyr om projektet på svenska
- Broschyr om projektet på engelska
- Affischutställning om projektet
- DVD om projektet med engelsk textning
- Rapport om barnintervjuerna
- Program för utåtriktad konferens

Bakgrund

Barns rätt att uttrycka sin mening och bli lyssnade på betonas i många sammanhang. Det är framlyft i dokument som FN:s konvention om barnets rättigheter, i svenska läroplaner och styrdokument samt i forskning. Delaktighet och inflytande för förskolebarnen innebär både en demokratisk rättighet samtidigt som det är en pedagogisk utgångspunkt. Det första innebär att barnet har rätt att få vara med i beslutsprocesser, påverka och förhandla med andra barn och vuxna, bli respekterad och respektera olika uppfattningar; dvs. att delta i ömsesidiga processer på lika villkor. Den pedagogiska dimensionen ger barnet en rättighet att bli delaktig i och ha inflytande över sitt eget lärande. Detta innebär en utmaning för pedagogerna att erbjuda lärandesituationer som utgår från det sätt barn betraktar, tänker om och förstår sin omvärld.

En stark strävan finns att i förskolan fånga barns perspektiv. Forskning har emellertid visat behov att utveckla såväl kunskap som ”verktyg” för att via olika dokumentationer få mer systematisk kunskap om barns synsätt och att utveckla analyserna så att det ger barn ökade möjlighet att påverka såväl den egna lärandeprocessen som den pedagogiska miljön.

I den avslutande delen av projektet arbetade förskolepedagogerna med barnintervjuer för att få reda på barns tankar och idéer i förhållande till Lärande för hållbar utveckling. Arbetet i projektet har även presenterats och diskuterats under olika seminariekvällar inom Svenska OMEPs kretsar, vid OMEPs världskongress i Göteborg i augusti 2010 samt vid en avslutande konferens i Umeå den 21 februari 2011.

Syftet

Det överordnade syftet med projektet *Barns delaktighet i det fysiska rummet* är att utveckla kunskap om barns delaktighet och inflytande i förskolans fysiska uterum. Tillsammans med pedagoger och barn i åldern 1-5 år studerades olika strategier för barns delaktighet och metoder utvecklades för att göra barn delaktiga i det fysiska rummet. Särskild uppmärksamhet ägnades åt att finna metoder för att fånga upp barnens röster och uttryck, för hur den fysiska miljön kan möta deras avsikter och behov.

Vikten av att fånga upp barnens röster och att skapa möjlighet för reellt inflytande är en ansats som tar utgångspunkt i *barnens perspektiv*. Samtidigt blir *barnperspektivet* också betydelsefullt där vi vuxna ser till konsekvenser av våra beslut och handlande för barnen. Projektet syftar vidare till att skapa möten mellan barn, pedagoger och andra aktörer (t.ex. arkitekter/planerare och förvaltare) som är med och formar närmiljön.

Projektets utgångspunkt i aktionsforskning, där enskilda förskoleavdelningar har givits ett stort utrymme att forma sina egna projekt, har bidragit till en stor variation i fråga om ansatser och perspektiv. Samtidigt har det övergripande syftet att skapa förutsättningar för barns delaktighet funnits som en röd tråd genom de aktiviteter som initierats via projektet

Syftet med fortsättningsdelen av projektet har varit

- att sprida kunskap om de metoder som hittills utvecklats inom projektet
- att med hjälp av barnintervjuer samla in kunskap om barns tankar, kommentarer och förståelse av en bild (se nedan), som föreställer några barn och jorden
- att genom utvidgningen av projektet även öka förskolepersonalens medvetenhet om barns tankar liksom om lärande för hållbar utveckling och förskolebarns inflytande
- att jämföra vad barnen i de svenska förskolorna berättar om bilden med barn från andra länder, via det internationella OMEP- projektet och
- att samla in beskrivningar av förskolors arbete med barns delaktighet i projekt och temaarbeten med fokus på lärande för hållbar utveckling.

Genomförande – hur vi nått målen

I arbetet under del ett av projektet har det visat sig att barnsamtal och barnintervjuer är väl fungerande metoder för att dels öka kunskapen om hur barnen tänker kring utemiljön och sina möjligheter att påverka den, dels öka intresset och förståelsen hos personalen kring frågor om barns delaktighet och inflytande.

Utgångspunkten för barnintervjuerna i projektets andra del har varit en bild av några barn som på olika sätt hanterar jorden.

Anna-Karin Engberg

Att intervjua små barn kräver stor skicklighet hos intervjuaren. Man måste arbeta för att få till stånd en dialog. Det ska skapas en stämning där barnen känner att det inte finns några rätta eller felaktiga svar utan ett genuint intresse från intervjuarens sida att lyssna till vad barnen uttrycker, med alla sina tillgängliga språk (Doverborg och Pramling Samuelsson, 2000).

I arbetet har de forskningsetiska principerna för humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning följts. Utöver att inhämta samtycke från föräldrarna är det viktigt att intervjuaren försäkras om att barnen vill vara med på intervjun och att de vet att de när som helst får avbryta intervjun, om de inte längre vill delta i samtalet.

Inom ramen för studien kan man både intervjua barnen individuellt och i mindre grupp. Det finns för- och nackdelar med båda formerna. Individuella barnsamtal ger den vuxna möjlighet att lyssna koncentrerat och följa upp de tankegångar och associationer som barnen uttrycker. Gruppintervjuer har den fördelen att det kan bli mer av ett samtal mellan barnen där barnen associerar vidare på varandras tankar och därmed utvecklar temat. Den vuxnas inflytande på intervjun (direkt och indirekt) kan i motsvarande grad minska.

Projektledaren gick ut till de tio förskolor som deltagit i fas ett av projektet och fem av dem valde att även fortsättningsvis delta i projektet genom att genomföra barnintervjuer. Totalt intervjuades 36 barn i åldrarna 1-6 år i fem olika förskolor i fyra kommuner.

Intervjuerna skrevs ut i förskolorna och analysen gjordes av projektledaren. Sammanfattningsvis kan sägas att barn i förskoleåldern i Sverige har tankar och åsikter även om komplexa frågor som hållbar utveckling. De berättar gärna för oss vuxna under förutsättning att tillfälle ges. Därför är det angeläget att lyfta fram kunskapen om att informella barnintervjuer och barnsamtal är viktiga former för barns inflytande och delaktighet i förskolan. Såväl grundutbildning som fortbildning behöver uppmärksamma barnintervjun som metod för att låta barn komma till tals.

Även om barnen hade mycket att berätta både utifrån den konkreta bilden och i vidare perspektiv om arbete för hållbar utveckling, måste vi konstatera att de intervjuade barnen inte kände till innehåll och innebörd i ett begrepp som hållbar utveckling. Däremot hade de flera förslag om vad nedsmutsningen av jorden beror på och vad man kan göra åt det. Även bland förskolepedagogerna var kunskapen om lärande för hållbar utveckling varierande, och en av dem sa att: "Vi måste prata mer om dessa frågor med varandra och med barnen". Svenska OMEP planerar seminarier och regionala konferenser för att stödja fortsatt arbete med lärande för hållbar utveckling. Rapport om projektet finns i bilaga.

Projektets resultat

Utifrån resultaten har två broschyrer som presenterar projektet tagits fram, en på svenska och en på engelska, se bilagor. Den DVD som togs fram i september 2009 har vidareutvecklats och även försetts med engelsk text för att projektets resultat ska kunna spridas i ett bredare sammanhang. Upplagan på de olika delarna varierar mellan 300 och 500. Till OMEPs världskongress i Göteborg producerades även en affischutställning om projektet, innehållande sex affischer, vilka sedan dess även visats i andra sammanhang.

Syftet att öka barns delaktighet och inflytande på den fysiska miljön har uppnåtts i hög grad. Att hitta former för barns delaktighet i processer där deras medverkan normalt sätt är begränsad, kräver arbete och kreativa lösningar och barns deltagande tar tid. Det har varit en fördel att projektet pågått under tre år, då flera processer mellan projektledare, handledare, pedagoger och barn har initierats, dokumenterats och diskuterats under handledning.

Det har också varit viktigt i projektet att öka pedagogernas samverkan med andra aktörer. De rikliga dokumentationerna liksom barns aktiva medverkan och med möjlighet att själva framföra sina åsikter har visat sig vara bra utgångspunkter även för kontakter utanför förskolorna. Dessa kontakter bidrar till barns ökade inflytande gentemot exempelvis planerare och förvaltare, vars kunskaper om barns sätt att uppleva sin utemiljö därigenom ökar. De insiktsfulla och kreativa tankar som barnen delgivit i intervjuerna har kunnat citeras i kontakter med allmänhet och press, liksom i undervisning och föreläsningar, där barnens kreativitet mötts med stort intresse.

Den mer medvetna reflektionen har handlat om delaktighet och inflytandets faktiska innebörd för förskolebarn, om det pedagogiska synsättet på utemiljöns funktion, om regelsättning och om ett framtidsperspektiv på hållbar utveckling. Speciellt ifrågasattes tendensen att initialt ofta säga nej till barns initiativ när tid, rutiner eller andra skäl talar emot en aktivitet. Sist men inte minst har det handlat om att under tre års tid aktivt försöka vidareutveckla och förändra ett väl invant barnperspektiv (för barnens bästa) till förmån för barns perspektiv (fånga barnens tankar och förslag).

Projektorganisationen

Svenska OMEPs styrelse har utgjort den övergripande ledningen för projektet. Fyra projektledare har utsetts och OMEP-kretsarna har utgjort lokala ledningsgrupper. Under del två kvarstod en av fyra projektledarna för att leda arbetet med barnintervjuerna.

Arbetet med intervjuerna genomfördes under våren 2010. Det visade sig att våren kan vara en intensiv arbetsperiod i förskolan, eftersom några förskolor från projektets första del tackade nej till fortsatt medverkan. Å andra sidan fanns det andra förskolor som anmälde sitt intresse att delta i del två. Under sommaren 2010 presenterades projektet för 750 internationella deltagare vid OMEPs världskongress i Göteborg av en tio deltagare från olika förskolor i projektet samt projektledarna. Under hösten 2010 har arbetet koncentrerats till att seminariekvällar för informationsspridning, diskussion och utvärdering av projektet samt framställning av en broschyr om projektet.

En erfarenhet från projektets genomförande är att omfattande aktionsforskningsprojekt tar tid, både när det gäller initiering, genomförande och resultatbehandling. De flesta förskolepedagoger är inte utbildade i forskningsmetodik och exempelvis önskemålen om att de själva skulle renskriva intervjuerna kändes alltför tidskrävande för några av deltagarna. I arbetets slutfas kan vi se att de olika delprojekten kompletterar varandra och bidrar med olika starka erfarenheter. De lyfter också olika nya frågor och möjligheter för utvecklingsarbeten, som därmed kommer att fortsätta en lång tid framöver.

Resultat

Målgruppen

Målgruppen för projektet har varit de som varit direkt involverade i projektets genomförande, hundratals pedagoger och barn i förskolorna. Barnen som ingår i studien kommer från en skiftande socioekonomisk bakgrund. Pedagogerna utgörs av en stor majoritet kvinnor, vilket avspeglar professionens normala sammansättning. Kontinuiteten bland de medverkande har varit mycket hög.

Ansatsen med aktionsforskning i projektet innebär en stor fördel genom att målgruppen själv (pedagogerna och barnen) får stort inflytande över processen. Särskilt tydligt gäller det för barnen, som blivit delaktiga mer än vanligt i utvecklings- eller forskningsprojekt.

Föräldrarnas roll gentemot projektet är också något som behöver reflekteras kring. Information och samtycke för barnens deltagande men också "tillstånd" från barnen själva har tagits tydlig hänsyn till inom projektet. Detta är en central etisk fråga, särskilt med tanke på projektets fokus på barn rättighet att bli lyssnade på. Det har också funnits åtskilliga exempel på att föräldrar fått en kontinuerlig information och inblick i projektets arbete. Samtidigt är återkopplingen av hela projektets resultat viktig, såväl till barnen och pedagogerna som till föräldrarna.

Samarbete under och efter projektet

Svenska OMEP har samarbetat med många förskolor under projektets gång. Flera kommuner, särskilt bör här nämnas Umeå, har deltagit med intresse. Projektet har satt tydliga spår och blir fortsatt kunskapskälla för framtida förändringar och satsningar på förskolan.

Ett samarbete med Svenska UNESCO- rådet har byggts upp under projektets tre år, liksom med Internationella programkontoret.

I Stockholm, Göteborg och Umeå har det varit stort intresse för deltagande enheters projekterfarenheter från både ledning och kollegor, både inom kommun och i de företag, som driver de enskilda projektförskolorna. Nätverk med andra förskolor har utvecklats kring barns inflytande i den fysiska miljön och projektet tas även upp på pedagogiska möten inom

kommunen. OMEPs kretsar i Stockholm och Göteborg har uppmärksammat projektet genom föreläsningar och öppna seminarier. Därmed har hundratals pedagoger och andra intresserade kommit att möta det projektet.

I Göteborg har Kulturförvaltningen, enheten för barn och ungdomskultur, genom arkitektur-konsulenten och nätverket Kulf och Kulis stött och spridit kunskap om projektet. Samarbete har också inletts med ett lokalt förvaltningsorgan (Lokalförsörjningsförvaltningen i Göteborg) där planering finns för fortsatt samarbete kring barns delaktighet i det fysiska rummet.

Spridning av resultatet

Med anledning av att Svenska OMEP i augusti 2010 lyfte fram projektet vid OMEPs världskongress i Göteborg, har projektet fått stor internationell spridning. I kongressen deltog tio representanter för projektförskolorna, där de höll i seminarium och utställning. Projektets DVD deltog senare under hösten 2010 i en festival för förskolefilmer i USA och har även lett till direkta inbjudningar av svenska projektledare till internationella möten och utställningar.

Flera ledamöter i OMEPs styrelser arbetar vid universitet och högskolor (Göteborgs universitet, Malmö högskola, Mälardalens högskola, Stockholms universitet och Umeå universitet), vilka visat stort intresse för projektet och även gett olika former av stöd under projektets gång. Flera artiklar om projektet har skrivits i svensk fackpress samt nätbaserade Förskoleforum.

Projektet avslutades i samband med en stor konferens som anordnades av Svenska OMEP, Svenska UNESCO- rådet och Umeå kommun den 21 februari 2011 under temat Lärande för hållbar utveckling. I konferensen deltog över 200 representanter från olika Norrlandskommuner, liksom gymnasieelever från Umeå, se bilaga.

Efter projekttidens utgång görs projektrapporterna tillgängliga för alla på Svenska OMEPs hemsida. Svenska OMEP kretsar planerar att erbjuda kommuner och andra huvudmän att anordna studiedagar för förskolepersonal kring barns delaktighet och lärande för hållbar utveckling. Inte minst projektets DVD kommer att bli ett värdefullt bidrag till att starta diskussioner om barns inflytande och delaktighet.

Målgruppens åsikter om projektet

Barnen har med engagemang deltagit i och även tagit initiativ i projektet. Under projektets gång har barnen fått många fler valmöjligheter, dvs. fler möjlighet att göra aktiva val över lek och lärande, allt enligt förskolans läroplan. Pedagogerna har blivit mer tillåtande vilket givit barnen möjlighet att utforska miljön och sig själv och sina egna förmågor i förhållande till material och miljö.

Ett tydligt exempel på barns vidgade inflytande är att pedagogerna uppger att de har tagit bort en massa regler som fanns och i stället våga lita mer på barnen. Barnens röster och idéer har även tagits tillvara och påverkat utemiljöns planering och förändring genom att pedagogerna mer aktivt och organiserar för dialog och tillåtande. Praktiska problem har fått nya lösningar i mötet med barnens olika uttryck och pedagogernas förståelse och närmande av barns perspektiv.

Pedagogerna har uttryckt stor tillfredsställelse över sin medverkan. Aktionsforskningen ger möjlighet till att bygga vidare på erfarenheter och utmanar samtidigt med nya perspektiv. Innehållets karaktär och de metoder som de varit med om att pröva och utveckla anser de ligger i linje med de utvecklingsområden, som är högaktuella för förskolan.

Förskolepersonalen har särskilt tryckt på hur givande barnsamtalen och fokuseringen på att lära sig lyssna till barnen har varit. Det finns önskemål om att pröva dessa metoder vidare, både i samverkan med andra aktörer och i ett arbete som fokuserar lärande för hållbar utveckling.

Projektets fortsättning

Svenska OMEP planerar att genomföra en regional konferens i Skåne under hösten 2011 och i andra delar av landet under 2012. Under 2011 kommer projektet även att presenteras vid flera internationella konferenser.

Projektet och dess resultat kommer att spridas till högskolor och universitetet, genom kontakter och olika former av befintliga nätverk. Eftersom barns delaktighet är ett strategiskt utvecklingsområde inom förskola och skola finns möjlighet att använda projektrapporten inom högskolornas ordinarie kursutbud. Det empiriska materialet är mycket omfattande och finns samlat vid Göteborgs universitet, enheten för barn- och ungdomsvetenskap. Det finns goda möjligheter för ytterligare fördjupning som kan resultera i nya projekt och flera vetenskapliga artiklar eller rapporter.

Den fysiska utemiljön på förskolan är en faktor som ofta tas för given och därför problematiseras i liten utsträckning av pedagogerna. Utevistelse betraktas allmänt som en positiv tillgång för barnen och förskolan i Sverige har en lång tradition av att vistas i och nära naturen. Utvecklingspotentialen i projektets frågeställningar blev särskilt tydligt när fokus riktades mot användning och utformning av förskolegårdarna.

Flera pedagoger i delprojekten bedömer att det går att nå längre vid fortsatt arbete framöver. Den revidering av förskolans läroplan som träder i kraft 2011-07-01 ger ytterligare anledning till att uppmärksamma barns inflytande och hållbar utveckling. Barns delaktighet i ett demokratiskt samspel för hållbart lärande kommer i den nära framtiden att bli en stor utmaning. Hela utbildningssystemet har i uppdrag att vrida sitt innehåll så att utbildningen bidrar till lärande för hållbar utveckling.

Svenska OMEP tackar härmed Allmänna arvsfonden för möjliggörandet av detta projekt.